

פעולה במעגל שלישי

גל פרל פינקל¹

למן שנות האלפיים ניתן לסמן השתנות בטיב האיומים על ישראל. במעגל הראשון, המרחב הגובל בישראל, חלה ירידה באיום הקונבנציונלי על ישראל מצד צבאות מדינות ערב; ניכרה עלייה באיום התת-קונבנציונלי מצד צבאות טרור, דוגמת חיזבאללה וחמאס, ושאר הארגונים הצבאיים; איום הפלישה בקנה מידה רחב לישראל שהיה ממשי ב-1967, הפך לכמעט אנכרוניסטי. לעומת זאת התגבר האיום מצד הארגונים הצבאיים הלא-מדינתיים, אשר צברו אמצעי לחימה בכמות ניכרת, ובעיקר מערכי נשק תלול מסלול לסוגיו (איזנקוט, 2010, עמ' 23-32). במקביל חלה עלייה בחומרת האיומים על ישראל מן המעגל השלישי, המרחב שבו מצויות מדינות וישויות מדינתיות שאינן גובלות בישראל, במיוחד אלו הנובעים באיראן (הנדל וכך, 2011, עמ' 10-16).

עם זאת המיקוד של צה"ל היה לאורך כל שנותיו במעגל הראשון. בריאיון שנערך עימו, סיפר אלוף (מיל") יאיר גולן, סגן הרמטכ"ל לשעבר, כי בעת גיבוש התוכנית הרב-שנתית "גדעון" החליט המטה הכללי שברצונו בצבא "שמתמקד במעגל ראשון. צבא עם יכולת מחץ יבשתית, צבא שהיכולות ההגנתיות שלו צריכות להיות מאוזנות עם היכולות ההגנתיות". גולן ציין שנוכח הסכם הגרעין מיולי 2015 דורג האיום האיראני כחשוב: "אבל לא מקום ראשון. ולכן, בואו נראה שאנחנו יודעים להביס את החיזבאללה, יודעים להביס את חמאס, מאזנים את ההשקעות, שהיו השקעות ענק, בחיל האוויר ובזרוע המודיעין [על חשבון] ניוון מתמשך של זרוע היבשה, והיינו מאוד נחושים לשנות את זה" (פרץ ואבריאל, 2021).

יש להטיה זו למעגל הראשון סיבות נוספות, נוסף על הצורך להציב מענה מיטבי לאיומים במעגל הראשון. הפעולה נגד איומים במעגל השלישי מציבה בפני צה"ל שורה של אתגרים מורכבים בסוגיות של מרחק, מודיעין, כוחות ייעודיים, לוגיסטיקה ועוד. הצורך של ישראל להשקיע משאבים במענה מיטבי לאיום המידי, במעגל הראשון, שכולל כוח מחץ יבשתי, זרוע אוויר בעלת יכולת תקיפה בהספקים חסרי תקדים ויכולות הגנה אקטיבית, הביא אותה לבנות את הכוח באופן שיכלול

¹ גל פרל פינקל הוא חוקר במרכז דדו וסרן (מיל") בעוצבת הצנחנים "חיצי האש".

יכולות ורסטיליות שניתן להפעיל הן בפעולות במעגל הראשון והן במעגל השלישי. ורסטיליות זו באה לידי ביטוי, בעיקר בזרועות המודיעין, האוויר והים, אך גם בכל האמור בכוחות המיוחדים של צה"ל.

לאורך השנים בוצעו שורה של מבצעים במעגל השלישי שהתבססו על יכולות אלו ובהם מבצע "רגל עץ" ב-1 באוקטובר 1985 שבו תקפו עשרה מטוסי קרב מסוג 15F של חיל האוויר, בפיקוד סא"ל אבנר נווה, את מפקדות אש"ף בתוניסיה במרחק כ-2,300 ק"מ מישראל (טובי, 2021, עמ' 210), ומבצע "הצגת תכלית" ב-16 באפריל 1988 שבו הרג כוח מסיירת מטכ"ל, בפיקוד אל"ם משה "בוגי" יעלון, בסיוע שייטת 13, את ח'ליל אל-זויר (שכונה "אבו ג'האד") בתוניסיה. אל-זויר היה סגנו של יאסר ערפאת וראש הזרוע הצבאית של אש"ף (שור והלוי, 2020, עמ' 17-34). אבל מבצעים אלו תמיד היו בבחינת החריג ויוצא הדופן ביחס לפעילות העיקרית של צה"ל נגד אויבי ישראל במעגל הראשון.

בסקירת ספרות זו נבחן שלושה ספרים. שניים עוסקים בפעולות מיוחדות שבוצעו הרחק מגבולותיה של ישראל ואחד מתאר את הטרנספורמציה שעבר פיקוד המבצעים המיוחדים המשולבים (JSOC) של הצבא האמריקני שלכאורה אמון על משימות אלו בארצות הברית. הסקירה תדגים עד כמה מורכבת ומאתגרת לצה"ל הפעולה במעגל השלישי, שכן היא מותחת את משאביו ומחייבת אותו לאזן את בניין הכוח שלו בין מוכנות לאיומים במעגל הראשון לבין מענה לאיומים במעגל השלישי. נוסף על כך, תראה הסקירה כי לארצות הברית אין למעשה מעגל כזה, שכן היא בנתה יכולת צבאית שכוללת צי מלחמתי גדול המצויד בפלטפורמות המאפשרות לה בסיסי פעולה קדמיים ניידים ומרוחקים מן המדינה, וכוחותיה פרוסים במגוון בסיסים ברחבי העולם שמהווים גם הם "מקפצות" לפעולה בכל יעד שתבחר.

חילוץ בני הערובה מאנטבה

אחד המבצעים המרשימים ביותר שביצע צה"ל במעגל השלישי, הוא "מבצע אנטבה", מבצע "כדור הרעם", לחילוץ בני הערובה שנמל התעופה באנטבה, אוגנדה. ב-27 ביוני 1976 (יום ראשון) חטפו ארבעה מחבלים, שניים מהם גרמנים (חברי "תאי המהפכה") ושני האחרים פלסטינים (חברי החזית העממית לשחרור פלסטין), מטוס איירבוס מדגם A300 של חברת התעופה הצרפתית אייר פראנס, שהיה בדרכו לפאריס, בעת שערך חניית ביניים שנמל התעופה של אתונה. במטוס שהו באותה עת 248 נוסעים ו-12 אנשי צוות.

המטוס נחת לבסוף שנמל התעופה באנטבה. שם חברו לחוטפים מספר מחבלים נוספים. יומיים לאחר מכן (יום שלישי) ריכזו המחבלים את בני הערובה הישראלים והיהודים באולם הנוסעים של הטרמינל הישן שנמל התעופה ושחררו את יתר הנוסעים (צוות המטוס הצרפתי התעקש להישאר עם בני הערובה). דרישות המחבלים כללו את שחרורם של 53 מחבלים (בהם 40 מחבלים הכלואים בישראל) וכופר כספי

תמורת בני הערובה. אם לא יענו דרישותיהם עד ל-4 ביולי (יום שבת), יוצאו להורג שני בני ערובה בכל שעה, עד שדרישותיהם יענו או עד שכל בני הערובה ימותו. ישראל ניצבה מול אתגר מבצעי מורכב. היעד היה מרוחק כ-3,000 קילומטרים מישראל, המודיעין היה חלקי מאוד, ושורה של קשיים לוגיסטיים הקשו על פעולה לחילוץ בני הערובה. הספר **מבצע כדור הרעם** מאת ההיסטוריון אביגדור שחן הוא מסמך היסטורי מרתק שמתאר היטב כיצד התמודדה המדינה, ובתוכה צה"ל, עם האתגר.

אביגדור שחן, "מבצע כדור הרעם" (הוצאת מסדה, 1993), 320 עמודים

בישיבת הממשלה נדונה השאלה האם לנהל משא ומתן עם המחבלים על אף המדיניות הרשמית שאסרה כל מו"מ שכזה. שר הביטחון שמעון פרס מתח ביקורת על אפשרות זו, אך הוא לא הציע כל חלופה, והממשלה אישרה לשאת ולתת על שחרור בני הערובה. בסיכום הישיבה אמר ראש הממשלה, יצחק רבין: "אם וכאשר תהיה למערכת הביטחון תוכנית מגובשת, שהרמטכ"ל ימליץ עליה, היא תובא לדיון בפני הממשלה" (שחן, 1993, עמ' 75).

המבוכה הזו של צה"ל, בשל היעדר מענה צבאי, היא שהניעה את הגלגלים לפעולה. לימים סיפר סגן מפקד הכוח הפושט ומח"ט הצנחנים דאז אל"ם מתן וילנאי כי: "אנטבה נטעה בנו את התחושה שאנחנו יכולים לפעול הרבה מעבר לסביבתנו הקרובה, והרי זו מהות הצנחנות. השאיפה הזו באה מלמטה. הדוגמה הקלסית היא שאחרי שרבין חשב, די בהיגיון, שאיננו יכולים לעשות זאת, לא אמרנו לעצמנו "את שלנו כבר עשינו" - אלא המשכנו בהכנות למבצע" (וילנאי ומגל, 2019, עמ' 137).

בעת הדיונים המוקדמים, שבהם תהו במטה הכללי האם ישנה אופציה צבאית, אמר מפקד חיל-האוויר אלוף בני פלד: "שתוך 24 שעות מסוגל חיל-האוויר להביא לנמל התעופה באנטבה את חטיבת הצנחנים, ואלה יכבשו אותו, ישחררו את החטופים

ויחזירום ארצה" (שחן, 1993, עמ' 32). כאן למעשה נולד גרעין התוכנית. הוקם צוות תכנון מצומצם שהגה את תוכנית הפשיטה. נציג סיירת מטכ"ל בצוות היה רס"ן משה "מוקי" בצר, מפקד גדוד המילואים של היחידה (יחידת שלדג בראשיתה). בצר, יוצא סיירת צנחנים שבעברו שימש מ"פ בסיירת מטכ"ל ואימן את צנחניו של אידי אמין באוגנדה, היה בקי באופן ייחודי בזירת הפעולה ויכולות הצבא האוגנדי (שם, עמ' 17-18). בדיעבד קשה שלא לקבוע כי בהיעדר יכולת מבוססת הכוללת תורת לחימה, אמצעים והכשרה סדורים המענה שגיבש צה"ל התבסס על כשירויות בסיס בלוחמה בטרור, אלתור ותעוזה רבה.

הפיקוד על המבצע הוטל על תא"ל דן שומרון, קצין צנחנים וחי"ר ראשי (ולימים הרמטכ"ל). תחתיו פעל כוח מחטיבת הצנחנים, בפיקוד וילנאי, שעליו הוטל להשתלט על הטרמינל החדש, וכן כוח עתודה מחטיבת גולני, בפיקוד אל"ם אורי שגיא, שעליו הוטל לאבטח את בני הערובה מרגע שישוחררו. משימת ההשתלטות על הטרמינל

הצורך של ישראל להשקיע משאבים במענה מיטבי לאיום המייד, במעגל הראשון, שכולל כוח מחץ יבשתי, זרוע אוויר בעלת יכולת תקיפה בהספקים חסרי תקדים ויכולות הגנה אקטיבית, הביא אותה לבנות את הכוח באופן שיכלול יכולות ורסטיליות שניתן להפעיל הן בפעולות במעגל הראשון והן במעגל השלישי

הישן שבו הוחזקו בני הערובה, הוטלה על סיירת מטכ"ל בפיקוד סא"ל יוני נתניהו, שהייתה אז יחידת ההשתלטות העיקרית. נתניהו, יוצא הצנחנים, עבר כקצין לסיירת מטכ"ל ולחם בשורותיה בשורה של פשיטות בעומק האויב ובהן מבצע "אביב נעורים" ובמלחמת יום הכיפורים (שם, עמ' 114, 224).

ראש הממשלה רבין היה מוטרד מאוד מסוגיית הנפגעים האפשריים בקרב בני הערובה ובעיקר מטיב המודיעין (שם, עמ' 194-195). למרות שנעשו פעולות בידי אמ"ן והמוסד במטרה לסגור חלק מפערים אלו, ניכר כי התוכנית התבססה בעיקר על ההפתעה וההעזה שבעצם המבצע. ואכן, בתדריך ללוחמיו אמר יוני שהוא "בטוח באימונים, שהוא וחבריו הקצינים העניקו להם, יודע את יכולתם ומאמין אמונה שלמה במיומנותם ואומץ ליבם לבצע את משימתם. הוא הבהיר להם, שחיי החטופים בידיהם, ועיני עם ישראל נשואות אליהם ברגע קשה זה" (שם, עמ' 207). "והעיקר", אמר נתניהו, "כשנזנק מן הרכבים, רוצו בכל הכוח קדימה, אל הפתחים כל חוליה לפתחה ללא תלות בשנייה" (שם, עמ' 208).

למרות תנאי טיסה קשים הצליחו טייסי חיל-האוויר לנחות בחשכה בשדה

התעופה באנטבה. כוח סיירת צנחנים, בפיקוד דורון אלמוג, קפץ מן המטוס הראשון בעודו נוחת על המסלול, הניח פנסים על מסלול הנחיתה על מנת להקל את הנחיתה בעבור המטוסים הנוותרים, אבטח את נחיתה המטוס הראשון ולאחר מכן השתלט על מגדל הפיקוח החדש, לאחר שנתקל בארבעה חיילים אוגנדים והרג אותם (כהן, 2017).

החפ"ק של תא"ל שומרון, מפקד המבצע, וכוח סיירת מטכ"ל פרקו במהרה מן המטוס הראשון ונסעו אל הטרמינל הישן במספר ג'פים ובראשם רכב מרצדס שדימה את רכבו של אידי אמין. במהלך הנסיעה נתקל הכוח בשני חיילים אוגנדים. למרות אזהרת בצר שמדובר בתרגולת, נתניהו "מחליט ופוקד על גיורא "שלוף!" ושניהם יורים באוגנדי" (שחן, 1993, עמ' 239), משום שחשש בצדק מסיכון הכוח. לאחר הירי השקט נורה האוגנדי באש מקלעים. אלמנט ההפתעה נפגע, והרכבים האיצו לעבר הטרמינל. הלוחמים פרקו מן הרכבים במרחק קצר מן הטרמינל ורצו לעבר פתחי הכניסה. בעודם רצים צעק נתניהו "קדימה" והאיץ בכוחות (שם, עמ' 248). בעודם רצים נפגע נתניהו ונפצע אנושות מאש שירו חיילים אוגנדים במגדל הפיקוח. בהתאם להנחיית נתניהו בתדריך, הלוחמים הגיעו במהרה לפתחי הכניסה לטרמינל. אמיר עופר ומפקד הצוות שלו אמנון פלד פרצו ראשונים לאולם והרגו שלושה מן המחבלים. מייד לאחריהם פרצו לאולם לוחמים נוספים ובהם מוקי בצר. בני הערובה שכבו על רצפת אולם הטרמינל כשלפתע: "קפץ מחבל מאחורי עמוד והרים את נשקו לעבר העומדים בפתח, אך מוקי ועמוס ג' הקדימוהו וירו בו" (שם, עמ' 250). באותו הרגע למעשה הושלמה ההשתלטות על האולם שבו הוחזקו בני הערובה.

בחילופי האש נפגעו שלושה מבני הערובה. לאור פציעתו של נתניהו לקח בצר פיקוד על כוח ההשתלטות וביחד עם שומרון תיאם את תנועת בני הערובה למטוסי הפינוי. כוח גולני שעליו פיקד אל"ם אורי שגיא, אבטח את עליית בני הערובה למטוסים. כוחות מן היחידה הרגו מספר חיילים אוגנדיים, ריתקו באש את מגדל הפיקוח והשמידו שמונה מטוסי מיג שחנו בשדה התעופה. במקביל השתלט כוח חטיבת הצנחנים על הטרמינל החדש, שם נפצע קשה אחד הצנחנים בידי אדם בלבוש אזרחי ונותר משותק מהצוואר ומטה.

בתוך 55 דקות הושלם המבצע, והכוחות ובני הערובה המריאו לתדלוק בניירובי ומשם לישראל. לצה"ל היה הרוג אחד סא"ל יוני נתניהו, מפקד סיירת מטכ"ל, וחייל פצוע. נוסף על בני הערובה שנהרגו במהלך ההשתלטות, נרצחה בקמפלה דורה בלוך בת ה-74, אחת מבנות הערובה, שאושפזה בבית חולים מקומי בטרם המבצע. הרצח בוצע כנקמה בהוראת שליט אוגנדה אידי אמין.

המבצע היה הצלחה חסרת תקדים, והכוחות המיוחדים הישראליים עדיין זוכים להערכה ברחבי העולם בגיננו. אדמירל ויליאם מקרייבן, יוצא הקומנדו הימי האמריקני ומפקד הפשיטה לחיסול בן לאדן בפקיסטן, הגדיר בספרו את אנטבה

כמופת של מבצע מיוחד (McRaven, 1996, p. 378). בצבא האמריקני לא יהפוך חייל בתוך שנה מיום שירותו למפקד כיתה בחיל הרגלים, ובוודאי שלא יישלח לאחר תקופה בת שנתיים לחלץ בני ערובה במרחק של מעל 3,000 ק"מ. בצה"ל כן. לצורך השוואה, החיילים שנשלחו ב-2011 לפשיטה שבה הרגו את בן לאדן, שירתו בקומנדו הימי מעל חמש שנים.

שחן הוציא מתחת ידו ספר מרתק לקריאה, תוצר של מחקר שארך כעשור, שכולל ראיונות עם רבים ממשותתפי המבצע, הדרג המדיני וכן בני ערובה. רבים ממשותתפי המבצע, בהם בצר ווילנאי, העידו לימים כי ספרו של שחן הוא המדויק ביותר שנכתב על המבצע. הקריאה בו מדגימה עד כמה מורכב היה מבצע בטווחים כאלה לצה"ל. בדיעבד, קבע אלוף (מיל') גיורא איילנד, שהשתתף במבצע כמ"פ בצנחנים, כי דווקא "הדרך הנועזת – נחיתה היישר ב'לוע הארי' – היא שהביאה להצלחה. ככל שהמבצע נועז יותר, כך האויב צופה אותו פחות" (איילנד, 2018, עמ' 84). יש בכך מן הצדק, אולם אין ספק כי במבצע נשען צה"ל, בלית ברירה, יותר על תעוזה מאשר על תרגולות ויכולות קיימות, ודחק את המעטפת רחוק מכפי שעשה בעבר.

תקיפת הכור העיראקי

חמש שנים לאחר מבצע אנטבה נדרש צה"ל שוב לפעולה מרוחקת, במעגל השלישי, ואם לפעולה הקודמת היו השלכות אסטרטגיות אל מול המלחמה בטרור, הרי שהפעם ניצבה ישראל מול איום קיומי פוטנציאלי. בספרו **הפשיטה על הכור** מתאר העיתונאי האמריקני רודג'ר ו' קלייר את אחת המשימות הנועזות והמורכבות ביותר שהוטלו אי פעם על טייסי הקרב של חיל-האוויר. קלייר ראיין את כלל משותתפי המבצע ותיאר את השתלשלות האירועים באופן כרונולוגי ומפורט.

בשנת 1975 חתם שליט עיראק סדאם חוסיין על עסקת רכש דרמטית עם ממשלת צרפת. שנתיים אחר כך כבר היה ברשות קהילת המודיעין הישראלית מידע מודיעיני, ולפיו צרפת סייעה לעיראק להקים כור גרעיני לשימוש צבאי (קלייר, 2005, עמ' 57). ראש הממשלה מנחם בגין ראה באפשרות שלעיראק ולרודן ששולט בה יהיה נשק גרעיני סכנה ברורה ומיידית לקיומה של ישראל (שם, עמ' 59). הוא הטיל על הרמטכ"ל רפאל "רפול" איתן להיערך לתקיפת הכור. במקביל הורה למוסד, שבראשו עמד אלוף (מיל') יצחק חופי, לפעול בכדי לעכב ככל שניתן את הקמת הכור. אומנם בניגוד לתקיפת הכור הסורי ב-2007, עיראק לא הייתה יכולה בתגובה לתקיפה לפתוח במלחמה, אולם המרחק הגדול ליעד הפך את השמדתו לאתגר מבצעי מורכב במיוחד. תחילה נבחנה חלופה: "להחדיר צוות לעיראק ולשלב הובלה דרך האוויר ותקיפה רגלית בנוסח פשיטת הקומנדו שנערכה על שדה התעופה באנטבה ב-1976" (שם, עמ' 78).

הרמטכ"ל איתן, יוצא הפלמ"ח שלחם "כמפקד הצנחנים בקרבות העקובים מדם ב-67" (שם, עמ' 30), היה חסיד של מבצעים מיוחדים ופשיטות. כהונתו כרמטכ"ל

אופיינה בפעולות רבות שכאלה ובהן "מבצע מנורה" (1978), פשיטה של כוחות צנחנים וגולני על בסיסי מחבלים ברמת ארנון שבדרום לבנון, מבצע "מתח גבוה", פשיטה של שיטת 13 על בסיס מחבלים בלבנון (1980), ומבצע "איש דמים" (1980), פשיטה מוסקת של חטיבת הצנחנים על בסיסי מחבלים בלבנון. אולם למרות השאיפה לפעול באמצעות כוחות מיוחדים מיקום היעד בעיראק הציב קשיים רבים ובהם המרחק, הלוגיסטיקה, התקשורת, אפשרויות החילוץ וטיב המודיעין העדכני שיוכל הצבא לספק לכוחות. הנימוק הסופי בדבר הצורך לתקוף מן האוויר ולא באמצעות כוחות מיוחדים ניתן עם כישלון הפשיטה שביצעו לוחמי כוח דלתא לחילוץ בני הערובה באיראן ב־1980. מפקד חיל־האוויר, האלוף דוד עברי, העריך כי "יותר מדי דברים עלולים להשתבש" (שם, עמ' 79).

רודג'ר ו' קלייר, "הפשיטה על הכור" (הוצאת אריה ניר, 2005), 224 עמודים²

בשל כך הוטלה המשימה על חיל־האוויר, בעיקר על שכמם של שמונה טייסים, מיטב טייסי ה־F16 של החיל, שנבחרו למשימה. מפקדם היה סא"ל זאב רז, בוגר מלחמת יום הכיפורים (שם, עמ' 85). המחבר ציין כי תכונותיו של רז ובהן המשמעת, הירידה לפרטים והיכולת לפקד ולהוביל אנשים לקרב הפכו אותו למפקד בולט בחיל. סגנו היה רס"ן עמוס ידלון, "טייס קרב ותיק" (שם, עמ' 116) שכמו רז לחם ב־1973. שלא כמו במבצע אנטבה, לחיל היה זמן רב להיערך למבצע, כמו מודיעין מקיף, עדכני ופרטני ככל שניתן. מנגד, המרחק הגדול אל היעד, שדחק לקצה את צריכת הדלק של המטוסים, הפך את המבצע למורכב מאוד.

בשל אתגר הטווח הושקעה, לצד האימונים על תקיפת היעד (מה שמכונה בשפה הצבאית "על היעד"), מחשבה רבה בכל האמור בדרך שתאפשר למטוסים לטוס ליעד (מה שמכונה בשפה הצבאית "אל היעד") ולשוב ללא צורך בתדלוק אווירי. מפקד

² *Raid on the sun* by Rodger W. Claire. יצא באנגלית בשנת 2004, תרגם לעברית: דן סגל

חיל האוויר, עברי, אישר לבצע באופן חריג ולמרות הסיכון בדליקה בטרם ההמראה "תדלוק חס", תדלוק שמתבצע בעת שהמנועים פועלים, ובכך לנצל את מלוא נפח מכלי הדלק במטוסים. נוסף על כך, צוידו מטוסי הקרב במכלי דלק נתיקים (בניגוד להוראת היצרן, שחשש מפגיעה בחימוש שנושא המטוס).

ב-7 ביוני 1981 הגיע הרמטכ"ל איתן לבסיס חיל-האוויר עציון ותדרך את הטייסים לפני התקיפה: "זאת מהות המשימה היום אחר הצהריים. הגנת המדינה. עתידה של ישראל תלוי בכישורכם וביכולתכם להרוס את הכור הגרעיני. אתם מוכרחים להצליח - או שתיגזר על עמנו כליה" (עמוד 151), אמר להם. בסיום התדריך חילק איתן לטייסים תמרים, הפרי הלאומי של עיראק. "קחו קצת", אמר, "תצטרכו להתרגל לזה במקום שאתם הולכים אליו" (שם, עמ' 151). אף שיש במחווה הומור שחור, היא תפסה את העניין כולו, שכן המבצע היה תקיפה במעגל השלישי, במרחק שאתגר את יכולות צה"ל ומתח אותן לקצה, ושניצל את כלל יכולות מטוסי הקרב שנבחרו.

לאחר טיסה ממושכת היו מטוסי הקרב מעל ליעד ותקפו. ידלין, שחשב שכשל כלשהו הפריע לרז, שהיה המוביל, לתקוף, החליט לתקוף מייד. הוא "סחט את הפיקל ומשך את מוט ההיגוי. הוא חש במתלים ששחררו את שתי הפצצות וכיצד נזרק מטוסו לפנים" (שם, עמ' 173). כשמטוסו שעט קדימה: "הוא הביט מעבר לכתפו לעבר אוסיראק, ראה כיצד חדרו שתי הפצצות שהטיל את מעטה הכיפה ונבלעו בתוכה, ואז נעלם משם כהרף עין וטיפס לגובה רב" (שם, עמ' 174). מייד לאחר מכן גם "רז שחרר את פצצות ה-900 קילוגרם ומייד שבר ב-90 מעלות שמאלה והחל בהיחלצות" (שם, עמ' 174). גם הוא פגע במטרה. מרבית הפצצות שהטילו שאר הטייסים פגעו, והכור הושמד. רז עוטר בצל"ש הרמטכ"ל על האופן שבו פיקד על התקיפה.

גם ספרו של קלייר, אף שהוא לוקה בראייה מעט רומנטית של האירועים, המחיש היטב עד כמה מתח המבצע את גבולות המעטפת של צה"ל. לא בכדי גם עשור מאוחר יותר, במלחמת המפרץ, נדרש צה"ל להתמודד עם שורה של אתגרים, והראשון בהם הוא המרחק אך גם הקושי בהשגת מודיעין המדויק והקושי לפעול בתיאום עם פיקוד המרכז האמריקני, שהיה בהם בכדי לגרום להסתבכות קשה של הכוח. גם אז היו יכולות צה"ל לפעול בעיראק מבוססות למעשה על היכולות שהופגנו במבצע אנטבה, בתקיפת הכור בעיראק ובמבצעי יחידת שלדג בסודן להעלאת יהודי אתיופיה בשנות השמונים, שבהם נחתו מטוסי הרקולס שאובטחו בידי לוחמי היחידה בלב המדבר והמריאו עמוסי עולים לעבר ישראל (לוי, 2014).

צה"ל נערך לבצע אחת משתי תוכניות מבצעיות במקביל לתקיפה נרחבת של חיל-האוויר. הראשונה כללה הטסת כוחות מחטיבת הצנחנים הסדירה ומחטיבת הנ"ט המובחרת במילואים, כמו צוותי תצפית והכוונת אש מיחידת שלדג, במטוסי התובלה מסוג הרקולס C130 והנחתתם במדבר העיראקי. על פעולה זו נועד לפקד

אלוף דורון רובין. במקביל נערך צה"ל למבצע מצומצם יותר, במתכונת דומה, שכלל כוחות מסיירת מטכ"ל ושעליו נועד לפקד תא"ל נחמיה תמרי. אך הסיכונים לכוח, הקשיים הלוגיסטיים (ובכלל זה היכולת לפנות נפגעים לישראל), והעובדה שהצלחת הכוח לפגוע במשגרי טילי הסקאד שאיימו על העורף הישראלי הוטלה בספק בשל היעדר המודיעין העדכני לפעולה – הביאו את הממשלה להחליט שלא לבצע אף אחת משתי התוכניות כמו את התקיפה האווירית (דרורי, 2016, עמ' 406-407).

פיקוד המבצעים המיוחדים המשולבים

הספר *Relentless Strike* שכתב שון ניילור, שעבד בשעתו ככתב צבאי בניו יורק טיימס ופוריין פוליס, תיאר את תולדות פיקוד המבצעים המיוחדים המשולבים (JSOC), שהוקם בעקבות כישלון מבצע "טופר העיט" ב-24 באפריל 1980, ושמטרתו הייתה לחלץ את הדיפלומטים האמריקנים שהוחזקו בטהרן כבני ערובה בידי הממשל האיראני. המשימה הוטלה על היחידה החדשה של הצבא ללוחמה בטרור – כוח דלתא. היחידה הוקמה בצבא היבשה שנתיים קודם לכן בידי הקולונל צ'רלס "צ'ארלי המסתער" בקוויט', קצין צנחנים וכוחות מיוחדים ("הכומות הירוקות") שלחם בווייטנאם וסופח ליחידת ה-S.A.S הבריטית כיחידה ייעודית ללוחמה בטרור (Naylor, 2015, p. 9).

Relentless Strike By: Sean Naylor,
St. Martin's Griffin, 2015, Pages: 540

תוכנית המבצע כללה הקמת בסיס פעולה בתוך איראן, אשר כונה "מדבר 1" ושונועד לשמש מנחת ארעי למטוסי התובלה מסוג הרקולס 130C ולמסוקים שבהם יגיעו הלוחמים. בעוד הכוחות נוחתים במנחת "מדבר 1", סופת חול נמוכה ובלתי צפויה הביאה להסטת שני מסוקים מן המנחת ולהתרסקות מסוק נוסף היישר על מטוס התובלה מדגם 130C. התאונה גבתה את חי 8 לוחמים ויצרה בשטח בלגן

לא נורמלי. בתנאים שנוצרו הורה בקווית' על פינוי מהיר מהשטח, ובמהלכו הותירו הכוחות מאחור גופות חללים, ציוד לחימה ומסמכים סודיים על אודות הפשיטה. בני הערובה שוחררו רק לאחר משא ומתן ארוך בינואר 1981.

מוטב היה לו מתכנני הפעולה היו דבקים דווקא במאפייני הפשיטה שביצע גדוד הריינג'רס ה-6 בפיקוד לוטננט-קולנל הנרי מיוסי על מחנה השבויים בקאבאנטואן שבפיליפינים במלחמת העולם השנייה, שכללה נוהל קרב זריז, בן יממה, הישענות על חיילות גבוהה, פשטות ואלמנט ההפתעה. כוח של כמאה ריינג'רס, בפיקוד המג"ד מיוסי והמ"פ סרן רוברט פרינס, פשט על המחנה, הרג כ-120 שומרים יפנים, וחילץ כ-500 שבויי מלחמה (McRaven, 1996, pp. 245-283). הצבא האמריקני ביקש לחזק את היכולות והעקרונות הללו, ומכאן שכפי שקורה לא פעם, הכישלון הפך למאיץ של השינוי הארגוני. לאחריו נערכו שינויים מבניים באופן הפעלת היחידות המיוחדות האמריקניות. בהמלצת צ'רלי בקווית' הוקמו פיקוד המבצעים המיוחדים המשולבים (JSOC), החטיבה האווירית ה-160 למבצעים מיוחדים וצוות 6 ללוחמה בטרור של הקומנדו הימי (Seal Team 6) שעליו פיקד ריצ'רד מרסינקו (Naylor, 2015, pp. 4-16).

תחת JSOC הוצבו כוח דלתא, צוות 6 של הקומנדו הימי, הטייסת הטקטית המיוחדת ה-24, החטיבה האווירית ה-160 למבצעים מיוחדים וכן רג'ימנט הריינג'רס ה-75 של צבא היבשה האמריקני. בשנים שבהם לחמה ארצות הברית בעיקר בעימותים מוגבלים, היה ל-JSOC תפקיד מוגבל, אך נפח הפעילות והחשיבות שלו גדלו בעקבות פיגועי ה-11 בספטמבר 2001 והמלחמה שניהלה ארצות הברית נגד ארגוני הג'יהאד העולמי (במיוחד נגד אל-קאעידה). אז בלט הפיקוד ביכולתו להוציא לפועל מבצעים מיוחדים בלוח זמנים מהיר, בכל נקודה על גבי הגלובוס. דוגמה בולטת למבצע שכזה הוא מבצע "קרנף". חודש לאחר הפיגוע במגדלי התאומים יזם הפיקוד שעליו פיקד גנרל דל דיילי, פשיטה נועזת באפגניסטאן בשם מבצע "קרנף" שכלל תקיפה של שני יעדים: מתחם מגורים בעיר קנדהאר (שם קוד "גקו") שבו נהג לשהות בעבר מנהיג הטאליבאן מולא מוחמד עומאר, ושעליו פשטו פלגה מכוח דלתא ופלוגת ריינג'רס; והשתלטות של כוח הריינג'רס מגדוד 3 על שדה-תעופה (שם קוד "קרנף"), המרוחק כ-60 מיילים דרומית-מערבית מקנדהאר.

רג'ימנט הריינג'רס שימר כשירות מבצעית ומיומנויות מקצועיות גבוהות מאוד מתוך הבנה של מפקדי הרג'ימנט את המשימות הצפויות להם ואת האפשרות שמצב הרגיעה ישתנה במהירות רבה. כשירות זו, לפי עדות קולונל ג'וזף ווטל, מפקד הרג'ימנט באותה עת ולימים מפקד JSOC, היא שיצרה את האמון בקרב מקבלי ההחלטות בדבר היכולת לבצע משימות מיוחדות בנוהלי קרב קצרים (כחודש לאחר הפיגוע בבנייני התאומים), על אדמת אויב ובמרחק אלפי קילומטרים מהבית (ווטל, 2020).

הפשיטה יצאה לפועל בליל ה-19 באוקטובר. כוחות הריינג'רס ודלתא המריאו

במסוקים מסיפון נושאת המטוסים "קיטי הוק" שבים הערבי. פלוגת ריינג'רס נחתה בקנדהאר ובודדה את מרחב הפעולה, ואז הנחיתו מסוקי צ'ינוק את פלגת כוח דלתא שנעה על גבי רכבי שטח מצוידים במקלעים כבדים. בעת שלוחמי כוח דלתא תקפו את הבית, הם נתקלו בפעילי טאליבאן, והתפתח קרב מטווחים קרובים שכלל ירי מנשק קל וממטולי רקטות מסוג אר-פי-ג'י. לוחמי כוח דלתא הרגו ופצעו כמה מפעילי טאליבאן, אך כמה מהם נפצעו בלחימה. לאור חשיפת הכוח וההבנה כי ליעד צפויים להגיע תגבורות מקרב פעילי טאליבאן הורה מפקד JSOC לכוחות לסגת, והם חילצו את הפצועים והתפנו במסוקים (Naylor, 2015, pp. 114-118).

במקביל הוטס כוח הריינג'רס העיקרי משדה תעופה באי מסירה שבעומאן במטוסי הרקולס 130MC לאזור המטרה. בעודם בדרך תקפו ממטוסי הפצצה חמקניים מסוג 2B ומטוסי הרקולס חמושים 130AC את שדה התעופה. בתקיפה נהרגו מספר פעילי טאליבאן. לאחר מכן צנחו 200 לוחמים מגדוד 3 של הריינג'רס סמוך לשדה התעופה. אחד הסמלים בכוח סיפר שלכוח הצונח הצטרף המח"ט ווטל בעקבות הערכתו שבשטח יהיה צורך במפקד בכיר כדי לשלוט בכלל הכוחות ולקשר בינם ובין מפקדת JSOC שבעורף. נוכחותו אפשרה למפקד גדוד 3 לוטננט קולונל סטיבן באנאץ' להתמקד בקרב הקרקעי (Ibid, p. 109).

לאחר הצניחה נתקל כוח הריינג'רס בפעילי טאליבאן והרגו ואז השתלט במהירות על שדה התעופה. הכוחות נתקלו בהתנגדות מועטה. בקרי שליטה קרביים, אנשי יחידת מבצעים מיוחדים של חיל-האוויר, העריכו את מידת התאמת שדה התעופה לשימוש עתידי והכווינו מטוסי 130AC לעבר שיירה של רכבים ובהם פעילי טאליבאן, שנעה לעבר הכוח. השיירה הושמדה באש מן האוויר, והריינג'רס פונו מהשדה במטוסי תובלה מסוג 130MC. בפשיטה נפצעו 14 חיילים. בתקיפת המתחם של מולא עומר נפצעו 12 לוחמים מכוח דלתא, שלושה מהם באורח קשה, ושני חיילים נוספים, מכוח הריינג'רס שהוצנח, נפצעו קל כתוצאה מהצניחה (Ibid, pp. 114-118). אף שלא כל יעדי הפשיטה הושגו, הרי שהפעולה שימשה איתות מרתיע וברור לטאליבאן בדבר יכולתה של ארצות הברית לפעול צבאית וקרקעית בכל נקודה שבה תבחר באפגניסטאן. ב-25 בנובמבר השתלטו על האזור כוחות הנחתים והקימו באזור בסיס מבצעים שכונה על שם המבצע של הריינג'רס, בסיס "קרנף".

הבולט במבצעי הפיקוד שאותו ריכו והוביל ב-2011 מפקד JSOC דאז האדמירל ויליאם "ביל" מקרייבן, איש הקומנדו הימי, היה מבצע "חנית נפטון" - הפשיטה שבה הרגו לוחמי הקומנדו הימי את מנהיג ארגון הטרור אל-קאעידה ויוזם פיגועי ה-11 בספטמבר אוסאמה בן לאדן (Ibid, pp. 391-402).

ניילור הוציא מתחת ידו ספר מקיף שתיאר את התפתחות הפיקוד מאגד תיאום ופשיטה למפקדה, אשר כפופות לה יחידות עילית ולה מוטת שליטה המאפשרת לה לבצע במקביל מגוון מבצעים מיוחדים ברחבי הגלובוס. להערכתו הפיכת JSOC לקבלן מבצעים מוצלחים בהיקף גדול ביססה אותו לא רק בראש שרשרת המזון של

צבא ארצות הברית אלא גם בראש ההיררכיה של הסוכנויות והארגונים הביטחוניים של ארצות הברית (Ibid, P. 427). עם זאת, בחינה ביקורתית של הספר מלמדת על כך שכמעט תמיד נהנו כוחות JSOC מיתרון מהותי בדמות בסיסים קדמיים סמוכים ליעדים שאותם תקפו, בין שבסיסים אלו היו בסיסים של ממש במדינות סמוכות, כפי שאירע במבצע "חנית נפטון", ובין שבאמצעות בסיסים ניידים בדמות נושאות מטוסים, כפי שנעשה במבצע "קרנף". למעשה בזכות בסיסי הפעולה הניידים והקבועים שהקימה, אין לארצות הברית מעגל שלישי, וביכולתה לפעול בכל יעד בעולם כשכוחותיה נהנים מתמיכה לוגיסטית, מודיעינית, וכן מסיוע אש ומכוחות עתודה בהישג יד.

העובדה שצה"ל נדרש להשקיע את עיקר משאביו בבניין הכוח במענה לאיומי המעגל הראשון, הפכה את יכולתו של צה"ל לפעול ביעדים מרוחקים כל כך למוגבלת במידת מה. המענה שגובש היה לא פעם אד־הוק, לעיתים מאולתר, ונשען לא פעם על תעוזה גדולה והימור מושכל כמו גם על יכולות גנריות למעגל הראשון עם התאמות מסוימות

סיכום

מן הספרים שנסקרו כאן בקצרה ניתן ללמוד כי לאורך השנים פיתחה ישראל יכולת לפעול נגד איומים במעגל השלישי, אך היא נשארה בעיקר נחלתן של חלק קטן מיחידות צה"ל, רובן כאמור מזרועות המודיעין, האוויר והים כמו גם כוחות מיוחדים.

מאז מבצע אנטבה חלה התקדמות משמעותית ביכולות איסוף המודיעין של ישראל, במיוחד בתחום הטכנולוגי, גם הכוחות המיוחדים של צה"ל מקצועיים ומיומנים מאשר בעבר ופעלו בשורה ארוכה של מבצעים מוצלחים במעגל הראשון, דוגמת הפשיטה שביצעו סירת מטכ"ל ויחידת שלדג על יעדי חיזבאללה בבעלבק במלחמת לבנון השנייה (שלח, 2011), השני והשלישי, דוגמת חיסולו של אבו ג'יהאד בתוניס. גם חיל־האוויר הצטייד מאז תקיפת הכור בעיראק במטוסי קרב מתקדמים שיש להם טווחי טיסה גדולים יותר, ושיאפשרו פעולה בהיקף גדול יותר ביעדים מרוחקים יותר, ופיתח יכולות תקיפה מרשימות (הראל, 2017). אלו באו לידי ביטוי בעיקר בתקיפת יעדים מורכבים במעגל הראשון ובהם מבצע "משקל סגולי" במלחמת לבנון השנייה שבמהלכו השמיד החיל בתוך 34 דקות חלק גדול ממערך רקטות הפג'ר במתקפה אווירית, והשמדת הכור הסורי ב־2007.

אך העובדה שצה"ל נדרש להשקיע את עיקר משאביו בבניין הכוח במענה לאיומי

המעגל הראשון, הפכה את יכולתו של צה"ל לפעול ביעדים מרוחקים כל כך למוגבלת במידת מה. המענה שגובש היה לא פעם אד-הוק, לעיתים מאולתר, ונשען לא פעם על תעוזה גדולה והימור מושכל כמו גם על יכולות גנריות למעגל הראשון עם התאמות מסוימות.

פעילות זו מתחה בהכרח את יכולות ומשאבי צה"ל לקצה, תוך נטילת סיכונים מחושבים, בשל העובדה שלישראל, בניגוד לארצות הברית, אין "מקפצות" או בסיסי מבצעים קדמיים ניידים או קבועים. כך, למשל, למטוסים שהטיסו את הכוחות לאנטבה לא היה די דלק לטיסה חזרה, ובתחילה תוכנן לתדלק אותם במהלך המבצע בשדה התעופה, ובהמשך הצליחה הממשלה לקבל אישור ממשלת קניה לתדלק את המטוסים בשדה התעופה של ניירובי. לכן כל מבצע במעגל השלישי היה מבצע מיוחד בעבור צה"ל. יתרה מכך, גם בעימות אפשרי עם איראן, האיום המרכזי במעגל השלישי, סביר שרוב הכוח של צה"ל לא יהיה רלוונטי למערכה המרוחקת, והיא תישאר נחלתן של אותן יחידות.

ח"כ לשעבר עפר שלח קבע בשעתו כי: "האתגר העיקרי העומד בפני צה"ל, הן מבחינת הסיכוי להתלקחות והן מבחינת מידת הכוח שיידרש, הם הארגונים התת-מדינתיים החולשים על גבולותיה של ישראל, ובראשם חיזבאללה וחמאס. הם היום "אויב הייחוס" שמולו צריך צה"ל להיערך מבחינת עיקר מבנהו והכשרתו" (שלח, 2015, עמ' 57). לכן למרות שיש לפתח את היכולת לפעול במעגל השלישי, הרי שעיקר בניין הכוח של צה"ל נדרש להיות מוטה לאיומים במעגל הראשון.

מנגד, הלקח העיקרי שיש ללמוד דווקא מן הספר על פיקוד המבצעים המיוחדים המשולבים נוגע להבנה שהאיומים יכולים להשתנות. עד כה היה המענה הישראלי לאיומי המעגל השלישי מוגבל בהיקפו (יכולת תקיפה מוגבלת של חיל האוויר והכוחות המיוחדים, למבצע נקודתי בעיקרו דוגמת אנטבה או הכור בעיראק), בשל מגבלות המרחק. מוטב ללמוד מן האמריקנים ולפתח, בלי לוותר על התעוזה, הנחישות, היצירתיות והיכולת לחשוב מחוץ לקופסה שאפיינו את פעולותיה של ישראל במעגל השלישי בעבר, בסיסי מבצעים קדמיים שיאפשרו לה לפעול ביעילות גבוהה יותר גם נגד האיומים במעגל השלישי.

רשימת מקורות

- איזנקוט, גדי (2010). "השתנות האיום: המענה בזירה הצפונית". **צבא ואסטרטגיה**, כרך 2 גיליון 1, עמ' 23-32.
 - איילנד, גיורא (2018). **לא נרדם בלילות**. ידיעות ספרים.
 - בצר, משה (2015). **לוחם חשאי**. כתר.
 - דרורי, זאב (2016). **מנהיגות שקטה**. ידיעות ספרים.
 - הנדל, יועז וכץ, יעקב. (2011). **ישראל נגד איראן**. כנרת, זמורה-ביתן.
 - הראל, עמוס (24.08.2017). "מפקד חיל האוויר הפורש, אמיר אשל, מסכם תקופה". **הארץ**.
 - וילנאי, מתן ומגל, יניב (2019). **ידעתי את ארצי**. ידיעות ספרים.
 - טובי, טל (2021). **בז להיסטוריה**. מודן ומערכות.
 - כהן, שמעון (05.07.2017). "הכוח הפתיע ותוך 2 דקות הכול נגמר". **ערוץ 7**.
 - לוי, שי (18.06.2014). "חשיפה: כך חולצו אנשי המוסד מלב המדבר בסודן". **מאקו**.
 - פרץ, סמי ואבריאל, איתן (08.08.2021). "יאיר גולן: לקרביים צריך לתת פנסיה נדיבה - לא לג'ובניקים". **זה מרקר**.
 - שור, אבנר והלוי, אבירם (2020). **סיירת מטכ"ל - המבצעים הגדולים של היחידה**. ידיעות ספרים.
 - שלח, עפר (01.06.2011). "מפקד אוגדת איו"ש: 'לא בטוח שלפלסטינים יש אינטרס לשמור על רגיעה'". **רשת 13**.
 - שלח, עפר (2015). **האומץ לנצח**. ידיעות ספרים.
- McRaven, William H. (1996). "Spec Ops: Case Studies in Special Operations Warfare: Theory and Practice." *Presidio Press*.

ראיונות

- ווטל, ג'וזף (2020). ריאיון.